

CSICSAY ALAJOS

A 2019-ES ÉV VADVIRÁGA

Már többször felhívtam az élővilág iránt érdeklődők figyelmét, hogy az élőlények nemzeti (esetünkben magyar) nyelven történő megnevezése igencsak pontatlan, azt is mondhatnánk, olykor megtévesztő. Már csak azért is, mert tájnyelvi eredetűek, ezért a legtöbbször akár tucatszói neve is lehet. Ám azt is meg kell jegyezni, hogy a tudományos nevezéktan sem örök életű. Hogy is lehetne az, hiszen a kutatás szüntelenül folyik, s addig, míg pár évtizeddel ezelőtt is, a rendszertani besorolás még a külső jegyek szerinti rokonságot vette alapul, ma már a genetika határozza meg, valójában melyik élőlény melyikkel rokon, s ezáltal melyik rendszertani csoportba kell őket besorolni. A fajok közötti elterjesztés viszont még ma sem mellőzheti a külső jegyeket. Példa lehet erre éppen a 2019-es év vadvirágának választott magyar zergevirág (*Doronicum hungaricum*), melynek leírása a legtöbb „virágos” könyvben (albumban) megtalálható. A könnyebbség kedvéért viszont ma már az emberek túlnyomó része az interneten keresgél. Nem szeretnék megbántani senkit, de az a gyanúm, az internetes szavazók között több is akad, aki élőben sosem látott olyan növényt vagy állatot, amelyikre (tán nem túlzás) évről évre leadja a voksát. Persze ez játéknak sokkal dicsérendőbb szórakozás, pláne gyerekeknek – mondom én, a vén peda-

gógus –, mint holmi lövöldözős harci játékokra pazarolni az időt.

A 2019-es évben is három (szerintem kevésbé ismert) virágra történt javaslat, amelyek közül a magyar zergevirág a voksok 47%-át kapta, a tündérfátyol 32%-ot, a macskahere pedig csak 21-et szerzett. Hogy ez összesen és külön-külön hány egyedet jelent, azt egyelőre nem lehet tudni, ám a lényeg az, hogy most is néhány ezer ember figyelmét sikerült a természetnek e szépségeire terelni. Gondolom, nem veszik rossz néven a szervezők, ha némi kiegészítést fűzök a törekvésükhöz. Fentebb már jeleztem, hogy az utóbbi időben a rendszertanban eléggé sok változás történt. Az én nemzedékemtől a főiskolán, legalábbis itt, nálunk, Szlovákiában, a Soó Rezső-féle rendszertan ismeretét várták el tanáraink, melyben a zergevirág a fészekvirágzatúak *Astrales* rendjébe tartozik. Nincs ez ma sem másként, csakhogy ezek növénytorzsának és osztályának latin neve mára megváltozott. Mi a zárwatermők törzsét *Angiospermae*ként, a kétszikűek osztályát *Dicotyledones*ként tanultuk, viszont ezeknek a neve ma *Magnoliophyta* és *Magnoliopsidae*. E változást inkább csak a biológia szakos ifjabb kollégák figyelmébe ajánlom – Isten ments a gyerekeket ilyesmikkel gyötörni! –, viszont a fajok közötti különbség már azokat is érdekelheti, akik szívesen járják a természetet, és

amatőr természetbúvárként szeretnek benne kutakodni.

Nekünk, mint már többször is említettem, a Haraszty Árpád szerkesztette *Növénytan* (a benne levő rendszertant többen írták) nyitott ablakot a növényvilágra. Ha valami gondom akad egy-egy növényfaj beazonosításával, segítségért előbb mindig hozzá folyamodom, s csak miután általa választ kapok a kérdéseimre, utána kezdek tovább keresgélni az újabb, korszerű(bb) nevezéktanban.

Nem tudom, ma hogyan áll össze az iskolai tananyag. Viszont emlékszem, évtizedekkel ezelőtt – bár a gyerekek nagyon szerették a mikroszkopizálást – rengeteg időt igényelt a tankönyvekben leírt, aprólékos szöveti és szervi leírás, legalábbis nálunk, Szlovákiában, ezért kevesebb idő jutott az alak- és rendszertanra, aminek főleg a növényi egyedek alaposabb ismerete vallja ma kárát. Fél évszázad alatt nemzedékek nőttek fel, akik alig ismerik a körülöttünk lévő élővilágot. Ezért is értik meg nehezen, mennyire fontos a vadon élő növények és állatok megismerése és védelme. Ráadásul begyűrűzött az iskolába egy újabb megtanítandó ismeretrendszer, az ökológia. Mondhatnánk, ez más téma, de korántsem az.

Az előbb említett vastos növénytan-könyvben egy bővített mondat erejéig

szerepel a zergevirágok egyik faja, de nem az, amelyik a 2019-es év vadvirága lett, hanem a legközelebbi rokona, a mecseki, más néven kaukázusi zergevirág (*Doronicum orientale*). Joggal mondhatnánk, e két igazán szép, sárga vadvirág ikertestvérek, nemcsak azért, mert mindkettő megtalálható a Mecsekben, hanem azért is, mert aki csak a virágjukra figyel fel, valószínűleg nem tudja őket megkülönböztetni. Az viszont már igazán szakmai kérdés, hogy miben térnek el egymástól. A magyar zergevirágnak „mogyoró nagyságú” a gyökértörzse, ami nem hajt tarackokat, míg a testvérének a hosszú gyökértörzsekből kúszóhajtások, azaz tarackok nőnek ki. A laikusok számára ez majdnem mindegy. Azt azonban fontosnak tartom megjegyezni, hogy a zergevirág neve nem tévesztendő össze a zergefű nevével. Tudjuk, hogy nyelvünkben a fű nemcsak fűféléket, vagyis pázsitfűveket, újabban perjeféléket jelent, hanem lágyszárú, leginkább gyógynövényeket (is). Lásd: orbáncfű, gyíkfű, kakukkfű, pemetefű, de hadd ne soroljam tovább. (Az egy teljesen más kérdés, hogy manapság fűnek nevezik a kábítószer egyik csoportját is, de ezzel inkább itt ne foglalkozunk.) A zergefű viszont jól ismert gyógy- és fűszernövény, latinul *Coriandrum stivum*, amiből kifolyólag *koriander*ként él a köztudatban. Tájanként számtalan népi neve létezik. Pusztán azért említtem meg, hogy lásuk, semmi köze sincs a zergevirág-

hoz, amely rendszertanilag a fészekvirágzatúak rendjébe tartozik, míg a zergefű az ernyősök közé.

A szavazatok alapján második helyezést ért el a tündérfátyol, *Nymphides peltata*, a szintén sárga virágú, szerény, vízi „úszó” növény, mely gyakran a fehér tündérrózsa és a sárga vízitök társaságában fordul elő. Mi, csilizközi gyerekek, annak idején inkább a feltűnőbb utóbbi kettőt ismertük, virágikat gyakorta ki is halásztuk, ha módunk nyílt rá, viszont a tündérfátyol nevét én is csak jóval később, a nyitrai főiskolán, kitűnő botanikatanáromtól, Öllös Árpádtól hallottam először.

A vadvirág-szavazás harmadik helyére került a kevésbé ismert macskahere, amely mind a magyar, mind a latin neve alapján több szempontból is érdekes lehet. Először is nem a hüvelyesek rendjébe és a pillangósvirágúak családjába tartozik, mint a herefélék (*Trifoliumok*), hanem az ajakosvirágúak közé. S ennek alapján a (gumós) macskahere (*Phlomis tuberosa*) több mint harminc fajtárával együtt az árvacsalánfélék családjába sorolódik be. Azonban megtévesztő lehet a latin *tuberosa* név is, mert létezik egy kerti dísznövényünk, amelynek *Polianthes tuberosa* a neve. Ez a növény, ha nem is kerti dísznövényként, de a *Cifra palota* kezdetű örökzöld gyermekdalocská révén fölöttébb nagy népszerűsége tette szert, mert hogy ebben szerepel a magyar neve, a *tubarózsa*. Hogy tovább bonyolítsam

a dolgot, sem az egyik, sem a másik „*tuberosának*” semmi köze sincs a rózsafélékhez (*Rosales*), mely növényrendbe a gyümölcsfáink zöme (alma, körte, meggy, szilva stb.) tartozik, meg persze az ún. vadrózsa (csipkerózsa), a megszámlálhatatlan, nemesített fajtájával. E nyelvi gubancnak tűnő okfejtésemhez csak annyit szeretnék hozzáfűzni, nem fontoskodni akarok, csupán arra szeretném felhívni a figyelmet, a természetvédelem céljából végzett biológiai ismeretterjesztés fölöttébb igényes dolog. Nagyon hasznos törekvésnek tartom az évek növény- és állategyedei közötti internetes „vetélkedők” (jobb kifejezést sajnos nem találok rá) meghirdetését, de aki az iskolában nem tanul(hat)ta meg, vagy netán elfelejtette az egyedek rendszereibe való besorolását, nehezen igazodik el közöttük. Sőt, tán azt is kevésbé ismeri fel, hogy mindegyikük egy-egy ökoszisztémának (rendszernek, élőhelynek, társulásnak) létfontosságú láncszeme. Ha akár csak egyetlen faj is kipusztul (kiirtják!), magával rántthat többeket is. Nem túlzás, élő rendszerek omolhatnak így össze.

Mondanivalómhoz hadd tegyem hozzá, ami a nyelvünk gazdagságát, szépségét és pontosságát illeti, e szempontokból sem lebecsülendő a magyar biológiai (alap)fogalmak ismerete. A latin nevek viszont egyfajta „útjelzők”. Csupán arra valók, hogy el ne tévedjünk a szavak rengetegében.

